

Tak to je Ruben, jeden z nás

Kázání ze soboty 28.května 2011 – br. Dušan Pirc

Bratři a sestry,

budu vám dnes vyprávět příběh jednoho muže ze Starého zákona. Jeho postava není tak známá jako patriarchové. Většina z nás ho bude určitě znát. Nicméně si troufnu říci, že nepatří mezi příliš sledované postavy.

Ovšem k naší škodě. Jeho postava je nám totiž v mnohém bližší, než mnoho jiných. Jeho život není velkým příběhem s množstvím silných momentů, které bychom si ihned vybavili. Je to spíše příběh muže, který nenaplnil svůj potenciál a nedosáhl pravé velikosti. Přesto ho však Bůh miloval. Je to příběh muže, který by mohl být velmi dobře jedním z nás.

Abych vás dlouho nenapínal – tím mužem byl nejstarší syn Jákoba. Jak se jmenoval?
Co bychom takto narychlo dokázali z hlavy říci o jeho životě?

Řekněme si něco o Rubenově dětství.

Člověk nemusí být velkým psychoanalytikem, aby dokázal vycítit, že tam leží klíč k pochopení Rubenovy osobnosti.

Strýc Lában po sedmi letech služby Jákobovi místo milované Ráchel podstrčí její starší sestru Leu. Ráno došlo mez zeťem a tchánem k ostré hádce.

„Cos mi to provedl? Což jsem u tebe nesloužil za Ráchel? Proč jsi mne oklamal?“ stěžuje si Jákob. Na to Lában odpověděl další nabídkou: „Zůstaň u Ley celý svatební týden a dám ti i tu mladší za službu, kterou si u mne odsloužíš v dalších sedmi letech.“ Jákob tak učinil a zůstal u ní celý týden. Zajímavé je, že po podvodu, kterého se Lában na Jákobovi dopouští, mu Ráchel dává, dnes bychom řekli, na úvěr. První ženu si musel sedm let odpracovat dopředu, druhou dostane po týdnu oficiálního manželství a práci může odvést až posléze.

Bible nikde neříká, co si o tom všem myslela Lea. Nejprve podstrčena, pak evidentně přehlížena. Zdá se, že se nijak nebránila. Od počátku manželství žije Lea s vědomím, že není tou, koho si její manžel chtěl vzít.

Co je možná ještě zajímavější, je skutečnost, že přestože Bible na několika místech opakuje, jak Jákob Ráchel miloval, nikde jsem nenašel větu o tom, že by Ráchel milovala Jákoba stejně vroucně. Dokonce i v následujícím závodě o děti se zdá, že Ráchel to dělá spíše proto, aby si udržela prvenství v postavení rodiny, než aby si udržela lásku svého muže. Naopak u Ley touha po mužově lásce doslova rezonuje ve jménech jejích dětí.

Srovnejme si jejich jména!

Lea:

Ruben – Hledte syn. Hospodin viděl mé pokoření, nyní mě už bude můj muž milovat.

Simeon – Vyslyš Bůh. Hospodin slyšel, že nejsem milovaná a dal mi také toho.

Lévi – Přidružitel. Tentokrát se už můj muž přidruží ke mně, porodila jsem mu tři syny.

U Ráchel to zní trochu jinak. Když Ráchel viděla, že Jákobovi nerodí, žárlila na svou sestru a naléhala na Jákoba: Dej mi syny! Pak posílá svou služku a její děti bere za své.

První se rodí:

Dan – Bůh mne obhájil

Neftali – V úporném boji o Boží přízeň jsem zápasila se svou sestrou a obstála jsem.

Josef – Přidej Bůh – Bůh odňal mé ponížení

Zvláštní, ani slovo o radosti z toho, že díky dětem neztratí mužovu lásku.

Lea doufala, že ji po Rubenově narození začne Jákob milovat, ale ono se tak nestalo. Víme to z jejích slov při narození druhého syna – Simeona. Připomeňme si, co říká – Hospodin slyšel, že nejsem milovaná a dal mi také toho.

Ruben si tedy s sebou životem nese od malička vědomí matčiných ústrků a nedostatku otcovy pozornosti.

Dalším zastavením v Rubenově životě je okamžik, kdy na poli při žni nachází jablíčka lásky. Víte, co to je?

Jeden z možných překladů je mandragora. Jistě jste o ní již také slyšeli. Jedná se o rostlinu, o které se v tehdejší době věřilo, že je to jednak afrodisiakum a jednak že léčí neplodnost.

Ruben se rozhodne přinést mandragoru své matce Lee. Z toho vidíme, že Ruben není z těch, kdo myslí především na sebe. Ví, že jeho matka je nemilovanou manželkou a cítí s ní. Doufá, že jí mandragora pomůže a že si získá Jákobovu přízeň a možná i lásku. V tomto okamžiku je Ruben pozoruhodně dospělý a chytrý. Přesto má scéna hořkou dohru. Neplodná Ráchel po mandragoře zatouží a sestry se nakonec pohádají.

Třetí scéna se odehrává v dětství Josefa, Rubenova bratra a prvního vlastního syna Ráchel. Josefův otec Jákob je muž, který miluje více, než kdokoliv jiný v Toře a nedokáže svou náklonnost k synovi milované Ráchel skrýt. Nadřozváním Josefovi zraňuje ostatní Jákobovy syny. Mladý Josef se přitom vůbec nezdá být nějak výjimečný. Donáší otcí na své bratry, sní sny, ve kterých se mu celá rodina klaní a tyto sny všem na truc vypráví.

Některé rabínské komentáře jdou tak daleko, že ho popisují jako rozmazleného fracka. Otec mu však jeho chování toleruje a navíc mu jako dar dává bohatě zdobené barevné šaty, které ostatní syny neustále dráždí jako červený hadr býka.

Jednoho dne, když bratři pasou stáda ovcí daleko od domova, pošle Jákob Josefa, aby se podíval, jak se bratrům vede. V tomto okamžiku se formuje budoucnost všech dětí Jákoba. Bratři vidí Josefa zdálky a pohled na jeho barevné šaty je znovu rozčílí. Uvědomí si, že jsou sami. Když bratra zabijí, mohou vymyslet nějakou historku, kterou nikdo nikdy nevyvrátí. Jen Ruben nesouhlasí. A Bible zde udělá něco, co už na žádném jiném místě nezopakuje. Uvede větu, která je v doslovném významu evidentně omylem a až později se ukáže, že ne tak docela. V té větě se v originále píše: ‚Ruben zachránil Josefa z jejich rukou‘. On to ale přece neudělal. Ten rozpor je tak zřetelný, že většina překladatelů nepřekládá tuto větu doslova. Ruben se pouze snažil Josefa zachránit. Jakoby nám Bible říkala, co mohl udělat, ale co ve skutečnosti neudělal.

Rubenův plán byl jednoduchý. Řekl bratrům, aby Josefa nezabili a v uvozovkách ho „jen“ nechali umřít. ‚Neprolévejme krev. Hoďme ho do jámy v poušti, ale nevztahujme na něj ruce.‘ A abychom nebyli na pochybách, jaké jsou Rubenovy pravé úmysly, Bible v další větě říká: ‚Ruben to řekl, aby Josefa zachránil z jejich rukou a odvedl ho zpět k otcí.‘ Ruben neměl v úmyslu nechat Josefa zemřít. Nechtěl ho nechat umřít se hladem. Chtěl bratry přesvědčit, aby Josefa hodili do jámy, ze které by ho později mohl vytáhnout a odvést domů.

Čin to více než chvályhodný, když si uvědomíte, že v té době byl Josef jediným vlastním synem Ráchel. Po jeho smrti by se možná mohlo upevnit Rubenovo prvorozenství.

Co se stalo pak, je dodnes záhadou, ale výsledek je jasný. Zatímco byl Ruben kdovíkdě, bratři Josefa sami vytáhli z jámy a prodali ho jako otroka karavaně obchodníků, mířící do Egypta. Ruben, který o tom nevěděl, se vrátil k jámě pozdě. Josef už v ní nebyl. Ruben si roztrhl šaty, šel ke svým bratrům a řekl: ‚Chlapec je pryč! Co si jen počnu, co si jen počnu!‘ naříkal.

Ruben je takovým Hamletem Tory. Je mužem dobrých úmyslů. Stará se, přemýšlí. Není ve vleku davu, není v područí svých temných pudů. Chápe morální imperativ chvíle. To je věc, kterou o něm můžeme určitě říci. Pak ovšem také čteme, jak nedokázal své představy dotáhnout do konce. Ve snaze věci napravovat, je ještě zhoršuje. Bible zjevně chce, abychom se nad Rubenovými vlastnostmi zamysleli a proto ho představuje v tomto sledu rychlých událostí

Čtvrtou událostí, která popisuje jeho povahu, je příběh, kde vlastně Ruben vůbec nevystupuje.

Jákob se usazuje se svou rodinou blízko města Šekemu. Leyna dcera Dina je tam znásilněna synem knížete města, který se do ní nakonec i zamiloval. Přichází pak s nabídkou sňatku, aby tak napravil svoji vinu. Jákobovi synové se však chtějí pomstít za utrpěnou urážku.

Vymyslí lest, do které zapletou i Hospodina – naoko souhlasí s tím, že se spřizní s obyvateli Šekemu, ale ti se musí nejprve obřezat. Šekemští tak učiní a když trpí největšími pooperačními bolestmi, vtrhnou Šimeon a Levi – Bible zde záměrně přesně řekne, kdo to udělal – do jejich města a všechny je vyvraždí.

Ruben se tohoto přepadu vůbec neúčastní. Pravděpodobně o plánu svých bratří vůbec nevěděl. Bratři ho o svém záměru – i když je prvorozený – neinformují. Bible nepopisuje ani náznak toho, že by se o to pokusili. Ruben neměl násilnosti ve své povaze, dal by jistě přednost smírnějšímu řešení. Nebyl příznivcem siláckých gest a řešení. A nepodléhal ani nízkým vášním, jako je pomsta. To mějme na paměti, když si nyní řekneme o páté události z jeho života, kterou najdeme v Bibli.

Touto pátou událostí je málo srozumitelný incident, který se stal v době, kdy Jákobovi zemřela jeho milovaná Ráchel.

Tak zemřela Ráchel a byla pohřbena na cestě do Efrat, což je Betlem. Jákob nad jejím hrobem postavil pamětní sloup a to je památník Rachelina hrobu až dodnes. Potom táhl Izrael dál a postavil svůj stan opodál Midal – ederu. Když Izrael přebýval v oné zemi, šel Ruben a ležel s ženinou svého otce Bilhou. Izrael se o tom doslechl ...

Bráno doslova, zabral Ruben otcovo místo ve stanu téměř stejně, jako to Davidovi později provedl jeho syn Abšalom.

Proč to ale udělal? Zrovna Ruben.

Z výše uvedených příběhů, které jsme už zmínili, se nezdá, že by to byl muž, který jako Abšalom prahl po moci a vládě svého otce. Vždyť právě on se snaží zachránit svému konkurentu Josefovi život. Proč se tedy dopustí tak hrozné věci?

Jedno z možných vysvětlení, které jsem v různých komentářích našel, je toto:

Po smrti své milované Ráchel se Jákob, který do té doby samozřejmě bydlel v jejím stanu, přestěhoval do stanu její sluzky Bilhy. To ale bylo pro Rubena a jeho matku Leu naprosto nepřijatelné. Ruben ještě chápal, že otec dává přednost matčině sestře, ale aby se nastěhoval ke konkubíně? To pro něj bylo příliš, možná tedy, že čin, kterého se dopustil, byl jen projevem protestu proti dalšímu znevažování své matky, která byla právoplatnou a v dané chvíli jedinou manželkou Jákoba.

Ať je to tak nebo ne, jeho otec každopádně jeho gesto nepochopil a jednoznačně Rubena podezřívá z nejhoršího. Nikdy také na tento čin nezapomněl, nikdy ho Rubenovi neodpustil a připomněl mu ho ještě na smrtelném loži, kdy žehná svým synům:

„Neklidný jak voda, nebudeš první, protože jsi vstoupil na mé lůžko.“

Aby Bible zvláštnost tohoto příběhu ještě podtrhla, používá další neobvyklost – text odstavce končí uprostřed věty – jsou tam tři tečky.

„Izrael se o tom doslechl ...“

Přerušit uprostřed věty tok slov může znamenat jen jediné – úplné selhání komunikace.

Jsem přesvědčen, že při tom Ruben nechtěl otce urazit. Jen se ho možná nešťastným způsobem pokoušel upozornit na bolest, kterou působí svým konáním jeho matce Lee. Jákob a Ruben přestali komunikovat.

Před námi teď leží bohatý Rubenův portrét poskládaný z několika míst textu.

Jákob, jeho otec je mužem pevné víry, je tím, kdo si vydobyl jméno Jisrael. Jediný z praotců, jehož všechny děti zůstaly součástí Abrahamovské smlouvy. Přesto je komplikovanost Jákobovy osoby vzdálena idealizovaným hrdinům jiných náboženských tradic. V Jákobově případě vidíme, že život víry není vůbec jednoduchý. A můžeme zjistit ještě něco. Každá přednost s sebou přináší i odpovídající rizika. Přehnaně štědrý člověk může uvést vlastní rodinu do chudoby. Ten, kdo vždy za každou cenu odmítá konflikt, může jako Áron nakonec souhlasit s vytvořením zlatého telete. Jákob hluboce miloval. V lásce byla jeho síla, ale i slabost. Jeho velká láska k Ráchel znamenala, že nemohl stejnou lásku nabídnout i Lee. Jeho velká touha po dítěti s Ráchel komplikovala jeho vztahy s prvorozeným synem Ley. Kdyby miloval méně, mohl svou lásku spravedlivě rozdělit. Kdyby ale miloval méně, nebyl by to Jákob.

Výsledkem toho všeho je, že Rubenovi chybí sebedůvěra, nevěří si, což mu v kritických chvílích brání dokončit to, co považuje za správné. Nedokáže věci dotáhnout do konce. Když našel mandragoru, měl počkat, až bude s matkou sám, po smrti Ráchel si měl s otcem nejdříve promluvit, před bratry odhodlanými k vraždě měl Josefa prostě vzít a rychle odvést pryč. Místo toho váhal, kombinoval a propásl vhodný moment. V době, kdy byl bratr prodán, byl pryč. Výsledkem byla tragedie. Ruben je jistě velmi citlivý, naslouchá svému svědomí, ale chybí mu rozhodnost. Ví, co je správné, ale nedokáže to rychle a rozhodně provést. Ve svém váhání ztratil více než jen Josefa. Propásl i svou vlastní šanci být hrdinou, jakým mohl být.

Stačilo možná, kdyby jen věděl, že Bible o něm napíše a Ruben by zachránil Josefa z jejich rukou. Kdyby věděl, že Bůh o jeho úmyslech ví, že s nimi souhlasí a že je bere jako již uskutečněné, možná by v sobě našel odvahu a sílu jednat. Ale Ruben to nevěděl. Nečetl svůj příběh. Nikdo z nás nemůžeme číst vlastní příběh. Můžeme ho jen prožít. Proto žijeme v určité nejistotě. Pochyby mohou vést k propánutí vhodné chvíle. Ruben na příklad v okamžiku ztratil možnost změnit historii.

Ruben nemohl číst vlastní příběh, ale my můžeme. Existuje-li v Bibli místo, které se hodí jako komentář k jeho životu, je to tento velmi tvrdý verš žalmu: I kdyby na mě otec a matka zapomněli, Bůh se mě ujme. Jákob jako lidská bytost někoho miloval a někoho ne. Bůh není člověk a má nás rád všechny. To je zdroj naší síly. Bůh vidí přehlížené. Miluje nemilované. Ruben to nevěděl. My ano – z jeho příběhu.

Bůh nás přivedl na svět. To znamená, že náš život má smysl. Bůh zná naše nejtajnější přání, naše nevyslovené myšlenky. Váží si našich dobrých úmyslů. Věř nám více, než si věříme my sami. Pokud si to uvědomíme, dodá nám potřebnou sílu proměnit dobré úmysly v činy. Pokud si to uvědomíme, staneme se těmi, kterými se můžeme stát.

K tomu nám dopomáhej Bůh

Amen